PENTRU TRADUCERI MAI BUNE DIN LIMBILE CLASICE

(Pe marginea traducerii *Metamorfozelor* lui Ovidiu) [1]

DE

I. POPESCU

Încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, traducerile din limba latină şi elină au constituit o preocupare de seamă pentru scriitorii romîni. „Societatea Academică" a stimulat, prin premii şi prin publicarea traducerilor bune, pe toţi acei care s-au ostenit să facă accesibile cititorilor din ţara noastră comorile antichităţii. Homer, Platon, Aristotel, Vergiliu, Horaţiu, Ovidiu şi alţii şi-au găsit tălmăcitori pasionaţi în G. Coşbuc, G. Murnu, Cezar Papacostea, Şt. Bezdechi, C. Balmuş, T. Naum ş.a.

Unii dintre aceştia şi-au legat numele de operele traduse, cărora le-au dedicat mulţi ani de muncă asiduă. Ei au reuşit să ne lase adevărate modele de traducere, în care cunoaşterea perfectă a limbi originalului şi a operei traduse s-a îmbinat cu talentul creator al tălmăcitorului.

La baza muncii încordate a acestora au stat necontenit principiile stabilite cu atîta competinţă de marele cunoscător al antichităţii, de talentatul scriitor A .I. Odobescu. Pentru realizarea unei bune traduceri din autorii elini şi latini, acesta recomanda, încă din anul 1874, tuturor acelora care îşi asumau o răspundere aşa de mare : *a*) să cunoască perfect limba din care traduc şi pe aceea în care traduc şi *b*) să folosească o limbă aleasă şi frumoasă [2].

---

[1] Ovidiu, *Metamorfozele*. În romineşte de Maria Valeria Petrescu. Editura de stat pentru literatură şi artă, 1957.

[2] A. I. Odobescu, *Condiţiunile unei bune traduceri romineşti din autorii eleni şi latini*, în *Opere*, vol. I. Ediţie îngrijită, cu glosar, bibliografia scriitorului şi studiu introductiv de Tudor Vianu. Editura de stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1955, p. 299–312.

BDD-A10393 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:52 UTC)

Dacă astăzi numărul traducătorilor din limbile clasice a sporit, calitatea traducerilor nu este totdeauna la înălțimea așteptărilor și a cerințelor unor cititori dornici de literatură bună și scrupuloși cu limba și stilul folosit în operele literare. Pentru a ilustra acest adevăr este suficientă examinarea sumară a uneia dintre traducerile făcute recent, cu ocazia sărbătoririi a două mii de ani de la nașterea marelui poet latin Publius Ovidius Naso. Dintre traducerile apărute cu acest prilej, *Metamorfozele* par a se fi bucurat de o deosebită simpatie din partea cititorilor de toate vîrstele.

Sîntem convinși că traducerea în versuri a unei opere ca aceasta n-a fost tocmai ușoară. Cu toate acestea, traducătoarea, învingînd multiple dificultăți, a reușit adesea să dea admirabile pagini de adevărată poezie. Legendele „Niobe și Latona", „Ciuma din Egina" ș.a. se remarcă prin vioiciunea și cursivitatea versului.

Din păcate, însă, unele pasaje sînt lipsite de claritate și stîngaci versificate. „Traducătorului i se cere a fi limpede, corect, elegant, cumpănit și mai cu seamă inteligibil în limba sa; căutînd formele literare, el nu trebuie să scape din vedere nici puritatea și demnitatea stilului, dar nici folosul ce pot trage cititorii din claritatea cărții lui" [1].

Cu toată străduința depusă, traducătoarea n-a reușit totdeauna să dea versiunii românești claritatea necesară lecturii unei opere atît de variată ca temă, dar monotonă adesea și uneori chiar greoaie. Cele cîteva fragmente pe care le reproducem aici sînt suficient de elocvente pentru a dovedi în ce măsură s-a realizat claritatea necesară.

„De-ndată închide pe Vifor
Și-orice suflare de vînt care norii cei groși fugărește,
În văgăuni la Eol, iar în schimb Băltărețul sloboade,
El o pornește în zbor pe-ale sale udate aripi" (p. 37).

Sau :

„Țara Phocidei desparte pe-Aoni de ogoarele Etii,
Fu un pămînt roditor cîtă vreme pămînt rămăsese;
Dară pe timpul acel, ca o largă cîmpie de ape
Ce fără veste s-au strîns, se găsea făcînd parte din mare.
. . . . . .
Zeus, văzînd că pe glob se întind stătătoarele ape,
Că, din bărbați mii și mii, numai unul mai este în viață,
Că, din femei mii și mii, numai una mai este în viață" (p. 39).

Sau :

„Glia-n răstimp, ea ce viața hrănea, -mpresurată de mare,
Prinsă-ntre ape de-ocean și izvoarele strînse-n tot locul,

[1] A. I. Odobescu, *op. cit.*, p. 304—305.

BDD-A10393 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:52 UTC)

Ce-n măruntaiele-adînci ale mamei de-acum se pitise,
Secătuită, -nalță pîn'la gît, numai, fața-i sleită,
Palma la frunte și-a pus și mai jos s-a lăsat decît are
Ea obiceiul să stea, cu un tremur puternic ce totul
A zguduit și cu glasul ei sfînt a grăit cam într-astfel . . .''
(p. 70—71).

Claritatea nu este singura condiție pe care A. I. Odobescu a stabilit-o pentru asigurarea unei bune traduceri. Mai mult decît aceasta, el cerea traducătorului „să cunoască bine limba din care se apucă a traduce, așa de bine încît să nu-i scape nici una din acele delicate nuanțe ale înțelesului cuvintelor, nici una din acele construcții sintactice care fac să varieze la infinit tendința principală a conceptului unei fraze''[1]. Traducătorii trebuie „să se pătrunză bine de înțelesul autorului ce le stă în față, fără ca să nesocotească nici una din nuanțele, uneori foarte delicate, ale cuvintelor și ale frazelor''[2]. Din acest punct de vedere traducerea în discuție lasă adesea de dorit. Privită în ansamblu, ea păcătuiește printr-o prea mare libertate pe care traducătoarea și-a permis-o față de textul original. Adesea a redat numai ideea, fără să traducă în întregime textul. Alteori s-a mulțumit să-l parafrazeze. Și în această privință, împărtășim punctul de vedere al lui A. I. Odobescu care cerea ca : . . .„scriitorii romîni să nu piardă nici o ocazie priincioasă de a rămîne fideli construcțiunilor frazeologiei antice de cîte ori ei vor simți însă că, făcînd astfel, înțelesul frazei nu se pierde pre romînește. Cînd se prezintă dar asemenea cazuri, să se ferească mai ales și cu tot dinandisul a traduce prin perifraze împrumutate din alte limbi străine'' [3].

Mai grav decît aceasta este însă faptul că, uneori, textul original nici n-a fost suficient înțeles. Din cauza aceasta, intenția autorului a fost denaturată.

Pentru ilustrarea celor afirmate vom examina numai cîteva fragmente. Ne vom mulțumi cu discutarea acelor pasaje care izbesc, de la prima lectură, chiar pe cititorul preocupat numai de faptele narate, fără a avea în față textul latin pentru confruntare.

De pildă, în ultima parte a legendei lui Narcisus se întîlnesc următoarele versuri :

Planxerunt dryades ; plangentibus adsonat Echo.
Iamque rogum quassasque faces feretrumque parabant [1].

[1] A.I. Odobescu, *op. cit.*, p. 301.
[2] Idem, *ibidem*, p. 300.
[3] *Ibidem*, p. 303.
[4] Ovidiu, *Metamorfozele*, cartea a III-a, v. 507—508. L-au plîns dryadele ; Echo răspunde celor ce-l plîngeau. Acum ele pregăteau rugul și faclele agitate în aer și năsălia.

BDD-A10393 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:52 UTC)

Spre surprinderea noastră și, probabil, a tuturor cititorilor *Metamorfozelor*, aceste versuri atît de clare au fost traduse :

„..... Dryadele-l plînseră-asemeni ;
Écho răspunse-n răsunet la vaierul lor. *De-acum rugul,*
Faclele-n aer clătite năsălie fac pentru dînsul" (p. 90).

În primul rînd, cuvintele „De-acum rugul" apar rupte de restul textului și fără sens. În textul latin însă *rogum* este, ca și *faces* și *feretrum*, complementul direct al verbului *parabant*. Deci dryadele pregăteau rugul și faclele și năsălia. Însuși faptul că cele trei complemente directe ale lui parabant : *rogum*, *faces* și *feretrum* sînt legate prin conjuncția enclitică *-que*, repetată, trebuia să determine pe traducătoare să nu le schimbe funcțiunea sintactică. Dimpotrivă, ea a lăsat numai pe *feretrum* cu funcțiunea de complement direct ; pe *faces* l-a făcut subiect, iar pe *rogum* l-a izolat complet de rest, încît nici nu-ți dai seama de ce l-a mai tradus — probabil numai pentru a completa versul.

Îndepărtîndu-se atît de mult de textul original, ea a ajuns la ideea ciudată că „faclele-n aer clătite năsălie fac pentru dînsul". Oricît de puțin verosimilă este întreaga legendă a lui Narcisus, cred că nimeni nu și-a imaginat vreodată că niște facle agitate în aer puteau să formeze o năsălie pe care să fie purtat un corp omenesc ca acela al lui Narcisus înainte de metamorfozare.

Tot atît de aproximativă și neclară este și traducerea versurilor :

Ipse nitor galeae, claro radians ab auro,
Insidias prodet, manifestabitque latentem [1],

prin :

„..... Acest coif *strălucit*, care-azvîrle
Raze *din focu-i de aur*, chiar el va trăda pe Ulise
Cursele lui luminîndu-l în *negura*-n care se-ascunde" (p. 203).

Textul latin nu ridică obstacole de neînlăturat. În schimb, versiunea românească comportă mai multe discuții : unele de formă și altele de fond. Mai întîi, o mică precizare. În textul original nu este vorba de un *coif strălucit*, ci de strălucirea coifului lui Ajax. S-ar putea numi astfel un coif devenit vestit datorită unei împrejurări oarecare. Desigur că și coiful lui Ajax putea fi considerat vestit, fiindcă fusese purtat de un erou atît de celebru, însă Ovidiu nu s-a referit la aceasta, ci la strălucirea datorită

[1] Cartea a XIII-a, v. 105 — 106. Însăși strălucirea coifului, care împrăștie raze din cauza aurului strălucitor, va trăda cursele lui și va da pe față pe cel care se ascunde.

BDD-A10393 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:52 UTC)

aurului curat din care era făcut. De aceea, se putea traduce cel mult *coif strălucitor*, dar nu *strălucit*.

Mai departe, propoziția : „care-azvîrle raze din *focu-i de aur*" nu traduce textul latin. În textul original nu este vorba despre un foc a cărui lumină este comparată cu aurul — „focu-i de aur", ci de strălucirea coifului, care era de aur strălucitor. Se pare că traducătoarea s-a lăsat antrenată prea mult de versiunea franceză a lui Georges Lafaye : „L'éclat seul de ce casque étincelant *des feux de l'or* trahira ses pièges et le fera découvrir *dans les ténèbres* où il se cache"[1].

În ceea ce privește ultimul vers, nu numai că acesta n-a fost înțeles, dar ideea exprimată în traducerea românească este fără sens :

„*Cursele lui luminîndu-l* în negura-n care se-ascunde". De cînd cursele pot lumina pe cineva ? Ele pot, cel mult, să arunce o umbră asupra cuiva, dar nu să-l lumineze, nici la propriu, nici la figurat.

Și din acest vers se vede influența traducerii franceze ; „negura" traduce pe „les ténèbres", fiindcă în textul latin lipsește cuvîntul corespunzător.

A. I. Odobescu, referindu-se la dicționarele, scoliile, adnotațiile și traducerile care pot fi consultate, preciza : „Asemenea ajutorințe sînt chiar și de recomandat acelora care înțeleg bine pe autor și fără sprijinul lor, căci din confruntarea unui material variat se naște o critică ce va avea mai adesea rezultate folositoare pentru noua traducțiune"[2]. Consultarea acestora trebuie să fie însă ceva secundar. Traducătorul trebuie să se bazeze în primul rînd pe cunoașterea perfectă a limbii din care traduce. „O traducere bazată numai pe neîncetate cătări în dicționar, pe continuie răsfoiri prin gramatici, pe ajutoare mereu împrumutate de la traduceri în alte limbi moderne, acea traducțiune nu poate niciodată să fie nici o reproducere exactă a autorului tradus, nici o operă literară în limba traducătorului"[3].

Traducătoarea *Metamorfozelor* lui Ovidiu n-a pătruns însă totdeauna sensul originalului. Deși exemplele date mai sus sînt elocvente, mă voi referi încă la cîteva. Ca și în exemplul de mai sus, în cel care urmează parafrazarea textului latin se combină cu o greșită interpretare a acestuia.

Versurile :

> Nam sata Tiresia venturi praescia Manto
> Per medias fuerat, divino concita motu,
> Vaticinata vias [4]

---

[1] Ovide, *Les Métamorphoses*, texte établi et traduit par Georges Lafaye, tome III, Paris, 1930, p. 58.

[2] A. I. Odobescu, *op. cit.*, p. 302.

[3] Idem, *ibidem*, p. 301—302.

[4] Cartea a VI-a, v. 157—159. Căci fiica lui Tiresias, Manto, cunoscătoare a viitorului, mînată de inspirația divină, proorocise în mijlocul ulițelor.

BDD-A10393 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:52 UTC)

au fost traduse astfel :

„Proorocise pe căi, *mînată de gînduri din slavă,*
Manto, a lui Tiresias copilă ..." (p. 115).

Deşi determinarea *praescia venturi* este bine justificată în textul latin, deoarece ea precizează că Manto nu era o tînără oarecare, ci fiica lui Tiresias şi era înzestrată cu darul de a cunoaşte viitorul, traducătoarea a omis-o în întregime. Ceva mai mult, *divino concita motu* s-a tradus „mînată de gînduri din slavă". În textul latin ideea este clară : Manto proorocise sub impulsul inspiraţiei divine. Din traducerea romînească însă nu se înţelege nimic. Ce gînduri o mînau pe Manto ? Aceste gînduri erau „din slavă" sau Manto fusese mînată „din slavă" ? Cititorul rămîne cu desăvîrşire nedumerit.

★

Interpretarea greşită a unui singur cuvînt poate să dea textului o altă nuanţă decît cea urmărită de autor. De pildă, întîlnind în versurile :

..... Discedite templo,
Et velate caput, cinctasque resolvite vestes,
Ossaque post tergum magnae iactate parentis [1]

cuvintele *magnae parentis* (g.s. de la magna parens), traducătoarea, fără să ţină seama de nuanţa ambiguă pe care înadins le-a dat-o poetul, le-a tradus prin romînescul „bunică" :

„..... Depărtaţi-vă-acum de templu ;
Capul să vi-l înveliţi ; deslegaţi cingătorile voastre
Şi pe la spate-aruncaţi înapoi a *bunicii*-oseminte" (p. 43).

Este clar că Ovidiu, influenţat de caracterul echivoc al oracolelor, intenţionat n-a folosit cuvîntul *ava*, care s-ar fi referit, fără nici un dubiu, numai la bunica celor doi supravieţuitori ai potopului. Poetul însă a întrebuinţat cuvintele *magna parens*, ca să oglindească situaţia precară în care se găseau Deucalion şi Pyrrha, după primirea ordinului de la zeiţă. În primul moment, aceştia au fost tentaţi să creadă că este vorba de bunica lor, dar imediat şi-au dat seama că *magna parens Terra est*, adică pămîntul, *marele părinte* al tuturor oamenilor, deci şi al celor doi eroi ai legendei. Cred că traducerea cea mai potrivită a cuvintelor *magna parens* ar fi *marele părinte* sau *marele tată*. În felul acesta s-ar păstra caracterul ambiguu al spuselor zeiţei. Am propus traducerea prin masculin, deşi textul are forma feminină din cauza lui *terra*, deoarece, în limba romînă, substantivul *pămînt* este neutru, avînd la singular aceeaşi formă cu masculinul.

[1] Cartea I, v. 382—385.

BDD-A10393 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:52 UTC)

Se pare că şi aici traducătoarea s-a lăsat influenţată de versiunea franceză, deoarece traducerile în limba franceză dau de obicei *grande mère*.

Tot atît de puţin fericită este şi traducerea cuvintelor *arbuteos fetus* din versurile :

> Contentique cibis nullo cogente creatis,
> *Arbuteos fetus* montanaque fraga legebant ... [1]

prin „al cătinelor rod" :

„El *al cătinelor rod* culegea şi căpşuni de pe munte" (p. 29).

Sub denumirea de *cătină* sînt cunoscuţi în limba romînă mai mulţi arbuşti. Unii dintre ei nu fac decît flori : cătina-mică (*Myricaria germanica*) şi cătina-roşie (*Tamarix gallica*), alţii fac însă şi nişte fructe mici necomestibile sau chiar otrăvitoare (*Lycium vulgare* şi *Hippophaë rhamnoïdes*).

Este greu de conceput că Ovidiu va fi socotit fericiţi pe oamenii vîrstei de aur, care se hrăneau cu fructe de acest soi.

Arbuteos fetus însemnează fructe de arbuzier[2]. Faptul că arbuzierul nu este cunoscut în ţara noastră să fi fost singura cauză a traducerii lui *arbuteos fetus* prin *rod al cătinei* ?

În lipsa altui cuvînt potrivit, cred că era de preferat să se fi tradus prin *fructe de arbuşti* sau *de copăcei*.

Şi traducerea altor cuvinte este discutabilă. Astfel, cînd Phaeton, respingînd sfatul tatălui său Phoebus, doreşte neapărat să facă o cursă cu caii năzdrăvani ai acestuia, părintele său îl sfătuieşte :

> „Dacă poţi asculta de aceste
> Sfaturi a' tatălui tău, cel puţin, cruţă *boldul*, copile" (p. 65).

Textul latin are *stimulis* : Parce, puer, *stimulis* ...[3] Este adevărat că *stimulus* însemnează băţ lung pentru mînat boii, dar şi bici. Nu ştiu cine şi-ar putea imagina că Ovidiu şi l-a închipuit pe Phoebus mînînd nişte cai ca ai săi cu un *bold*. Era mult mai nimerit să fi folosit cuvîntul bici, mai ales că nu oferă nici dificultăţi de versificaţie.

Alte cuvinte creează situaţii şi mai grele. De exemplu, la p. 107 citim :

> „..... o babă se-arată,
> Care pe zînă văzînd, de băut îi dădu din *pîsatul*
> Dulce de ea cu-orz prăjit presărat. Cum îşi stîmpără setea,
> Iată-un copil ..."

---

[1] Cartea I, v. 103—104.

[2] Arbuzierul este un arbust cu fructe roşii, asemănătoare cu frăguţele, cu gust dulce-acrişor. El creşte pe ţărmul Mediteranei.

[3] Cartea a II-a, v. 127.

BDD-A10393 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:52 UTC)

Oricine știe că *păsat* (variantă *pîsat*) se numește porumbul sau meiul măcinat mare, dar și un fel de mămăligă făcută din el. Cum își putea oare potoli zeița setea, bînd păsat, oricît de puțin îngroșată ar fi fost această mîncare?

În original găsim:

> Prodit anus, divamque videt, limphamque roganti
> Dulce dedit, tosta quod texerat ante polenta[1].

Adnotînd textul *Metamorfozelor* din ediția Hachette, M. L. Armengaud precizează că *dulce* trebuie tradus „o băutură dulce". După aceea, reproduce părerea lui M. Dubner, după care Ovidiu s-ar fi referit la gr. κυκεών, lat. cinnus, „o băutură făcută din vin, miere, făină și zeama unor ierburi"[2].

Este deci exclusă traducerea lui *dulce* prin *pîsat dulce*.

Afară de aceasta, cuvintele *lymphamque roganti* n-au fost traduse în nici un fel. De asemenea, trebuie precizat că *polenta* nu însemnează orz, ci făină de orz uscată la foc. Deci pe deasupra acestei băuturi era presărată făină de orz prăjită, nu boabe de orz, cum rezultă din traducere.

În sfîrșit, o mică observație asupra ultimei părți a versurilor:

> Gaudenti mensas posuere ministri
> Extructas dapibus, nec tostae frugis egentes[3]

care au fost traduse astfel:

„Plin de plăcere la masa ce-ai lui slujitori încărcaseră
De bunătăți pe care nici *grîul prăjit nu lipsește*" (p. 172).

Luînd textul ad litteram, traducătoarea a redat pe *tostae frugis* prin „grîu prăjit", cînd, de fapt, aici este vorba de pîine. Folosirea lui *tostae frugis* se explică prin obiceiul pe care îl aveau cei vechi de a prăji grîul înainte de a-l măcina, spre a se sfărîma mai ușor[4].

S-ar putea ca uneori lipsa de claritate a traducerii să se datoreze și altor factori. De pildă, versurile:

„Apoi, purtîndu-și din nou, pe cărarea ce suie-n costișă,
Pașii lui tărăgănați, *călăuza-i îmbie la vorbă*,
Pe preoteasa din Cume, -nșelînd în ăst chip oboseala" (p. 222)

---

[1] Cartea a V-a, v. 449—450.

[2] Ovide, *Morceaux choisis des Métamorphoses*, Paris, Librairie Hachette et Cie, 1896, p. 77, nota 13. A se vedea și *Metamorphosen* des P. Ovidius Naso, erster Band, Buch I-VII, erklärt von Moriz Haupt, Berlin, 1903, p. 226, nota la v. 450 și Ovide, *Les Métamorphoses*, texte établi et traduit par Georges Lafaye, t. I, Paris, 1928, p. 140, în notă.

[3] Cartea a XI-a, v. 119—120.

[4] A se vedea: Ovide, *Morceaux choisis*, ed. cit., p. 155 și *Die Metamorphosen des P. Ovidius Naso*, ed. cit., p. 145, nota la v. 120.

BDD-A10393 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:52 UTC)

sînt obscure și lipsite de înțeles. Obscuritatea se datorește propoziției *călăuza-i îmbie la vorbă*, care pare a se referi la „pașii". În realitate, Eneas își îmbia la vorbă călăuza, pe preoteasa din Cume[1]. Totul s-ar clarifica numai prin înlocuirea lui *-i* prin *-și* : călăuza-și îmbie la vorbă. Chiar dacă aceasta este numai o greșeală de tipar, este regretabilă, fiindcă poate da naștere la confuzii și nedumeriri.

★

Oricît de erudit ar fi traducătorul, oricît de bine ar cunoaște limba din care traduce și oricît de pătruns ar fi de toate detaliile textului, dacă nu folosește o limbă corectă, un stil îngrijit și un vocabular ales și accesibil cititorilor, nu-și poate atinge scopul.

„Cărțile se scriu spre a fi citite, și numai acele citiri pot fi profitabile cititorului pe care el le înțelege și care, conținînd idei sănătoase, prezentate într-un mod logic, sînt scrise într-o limbă de toți pricepută, de toți gustată, într-o limbă care nici dezgustă mintea prin formele și expresiunile ei pocite și înjosite, nici o ostenește prin a ei frazeologie nomoloasă și încîlcită, nici o spăimîntă prin netrebuincioase și nejustificate inovațiuni"[2].

Privită și din acest punct de vedere, noua traducere a *Metamorfozelor* lui Ovidiu prilejuiește numeroase observații.

Deși traducătoarea s-a străduit și, în general, a reușit să folosească o limbă corectă și îngrijită, a lăsat însă să se strecoare și unele incorectitudini regretabile.

În multe versuri apar construcții care contravin regulilor elementare ale gramaticii limbii romîne. De exemplu, întrebuințarea acuzativului precedat de prepoziție în locul dativului, sau chiar al genitivului :

„Ce pedepsiri se cuvin oare fratelui tău și *la valuri*?" (p. 71).
„Cu-ngrozitorul său foc a pus capăt el astfel *la focuri*" (p. 72).
„Apele toate sorbind le-aduce ca hrană *la nouri*" (p. 37).
„Freamătă pînza *la năvi* ; cîrmaciul dă-ndată poruncă
să le sloboadă *la vînturi* ..." (p. 218).
„Cel care singur *la fier*, *la foc* și lui Jupiter însuși
De-atîtea ori ținu piept, mîniei lui nu poate ține" (p. 217).

Uneori corectitudinea limbii și claritatea textului au fost sacrificate în scopul cuprinderii în vers a ideii :

„*Oricîte ori* eu sărut a apelor lucie-oglindă
De-atîtea ori se silește și el să-mi întind-a sa gură" (p. 88).
„Omul trăia mulțumit cu ce glia-i dădea-*n bunăvoie* (p. 29)[3].
„..... Femei din Ismenos,
Mergeți în gloată, *făceți* rugăciune, dați tămîie Latonei" (p. 115).

[1] A se confrunta cu originalul — cartea a XIV-a, v. 120 și urm.
[2] A. I. Odobescu, *op. cit.*, p. 304.
[3] Se putea traduce mai bine cu *„de la sine"*.

BDD-A10393 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:52 UTC)

Un vers clar și categoric ca acesta :

Ite, satis, properate, sacri est, laurumque capillis
Ponite ....

s-a tradus confuz :

„..... *Nu sfîrșiți aste jertfe*
Și depărtați-vă ; scoateți din păr podoaba de laur" (p. 117).

O traducere în versuri pune adesea pe traducător în situația de a face uz de provincialisme, de arhaisme sau de cuvinte noi, create chiar de el, pentru a putea reda ideile, imaginile și bogatele resurse stilistice ale autorului respectiv. Traducătorul este dator însă să nu facă abuz mai ales de acele cuvinte care au o arie de circulație restrînsă.

Noua traducere a *Metamorfozelor* suferă uneori și din cauza vocabularului utilizat. În versurile :

„..... Cum nu poate vederea-ți pătrunde
Pînă la inima mea și-*ngrijarea-i* de tată să prindă ..." (p. 64).
„Și-n timp ce lacome flăcări cuprind *clădăria* înaltă ..." (p. 152).
„Scutură-atuncea salteaua *din* noile alge de fluviu

Care stă-ntinsă pe-un pat cu picioare și margini *din salcă*" (p. 140). apar cuvintele : *îngrijarea*, *clădăria*, *salcă* a căror circulație este limitată numai la unele regiuni, pentru restul cititorilor fiind cu desăvîrșire necunoscute. Evitarea lor, ca și a altor forme regionale, n-ar fi făcut decît să ridice valoarea traducerii.

Dacă astfel de cuvinte se întîlnesc mai rar în noua traducere, altele revin atît de des, încît devin chiar supărătoare. Din această categorie citățm numai două : *zeirea* și *glia*.

„..... De ce-n cinstea Latonei altare,
Cînd pîn-acum nici un bob de tămîie *zeirea* mea n-are ?" (p. 116).
„Văd că *zeirea* mi-o pun la-ndoială"... (p. 117).
„Cei iubiți de *zeire* ..." (p. 143).
„O, *zeiri* a lumilor subpămîntene... !" (p. 153).

Cuvîntul *glia*, prin care au fost traduse deopotrivă *tellus*, *humus*, *terra* și *solum*, a devenit o adevărată obsesie pentru traducătoare, fiind folosit uneori chiar de mai multe ori pe aceeași pagină.

Este bine cunoscut că cuvîntul *glie* poate însemna : ogor, țarină, brazdă de pămînt. Traducătoarea a mers pînă acolo încît l-a folosit chiar atunci cînd era vorba de globul pămîntesc.

Surprinzătoare și nejustificată mi se pare folosirea formei *s-azvîrlu*, în loc de s-azvîrl.

BDD-A10393 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:52 UTC)

„Mărturisesc, el le-a luat; căci nu-mi este-n fire
s-azvîrlu
Pe vrednicia cuiva cuvinte de-ocară" (p. 210).

Este inutil să intrăm în alte amănunte privitoare la articol, folosirea prepoziţiilor, ortografie etc.

Din puţinele observaţii făcute aici asupra acestei traduceri, se desprinde următoarea concluzie atît pentru traducători, cît şi pentru edituri. În stadiul în care se găseşte literatura noastră, se impune o deosebită scrupulozitate în munca dificilă de transpunere în limba romînă a marilor creaţii ale literaturii universale. Epoca îndepărtată a lui I. Heliade Rădulescu, cînd nevoia îmbogăţirii literaturii noastre cu cît mai multe traduceri, chiar cu sacrificiul renunţării la exactitate şi la corectitudinea limbii, n-a mai rămas decît o amintire pentru cercetători şi specialişti. Astăzi traducătorul trebuie să chibzuiască bine dacă se poate încumeta la o muncă atît de pretenţioasă. Fie că traduce din limbile moderne, fie că se avîntă în domeniul dificil al limbilor clasice, traducătorul are datoria să muncească îndelung şi cu răbdare, fiind conştient că pe paginile traduse de el se vor aţinti mii de ochi scrutători. Dar cea mai de seamă obligaţie şi-o asumă traducătorul faţă de memoria scriitorului pe care-l traduce, a cărui operă trebuie să o transpună exact şi în cea mai desăvîrşită limbă literară. Este bine cunoscut cîtă grijă acordau scriitorii greci şi romani formei. A face abstracţie de aceasta înseamnă o adevărată impietate faţă de autorul din care se traduce [1].

[1] Deşi ne-am propus să ne ocupăm numai de traducere, nu putem încheia, fără să ne exprimăm regretul că acest volum, intitulat *Metamorfozele*, nu cuprinde decît fragmente din această operă. Pentru a nu induce în eroare pe cititori, era necesar să se facă această menţiune. De asemenea este regretabil că, pentru ilustrarea volumului, nu s-au folosit reproduceri de pe basoreliefuri şi picturi transmise de antichitate, ci s-au folosit nişte schiţe, unele dintre ele chiar respingătoare, de ex. cea de la p. 77.

BDD-A10393 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:52 UTC)